

eft hij reeds

n het vervolg:
welke boeken
even werd me
nredig aan de

psleven in het
g jaren dezer
genomen werd
dernen streek-

Stille Strijder
achtergrond en
begin van het
md, terwijl het
grooten oorlog,
er evenwel een
in de eerste
arsoon dikwijls
rpfstafereeltjes,
wam te zillen,
en groote mate
gaat hier zelfs
grooten afstand
et zien. Hadden
dialect gespro-
ling amper zijn
et in zooverre
— het Gooi —
eigenschappen
ren. Karakters
het platteland,
grond waarop
rdeel levert dit
t zoo overdadig
en aanhaalt als

stelling, streek-
en op dit boek
men meer dan
uitwerking van
rogen uit, want
nst en wil het
ig gemotiveerde
nake. De hoofd-
e nog van het
aald bij enkele
dit kan men
is zoo gewild
bekeering in het
ligt de hoofd-
wusteloos. Maar
geeft, doen ons
an, die in zijn
elks niet durfde
de kenmerken
t, maar die toch
van God wist
nt niet het ge-
wil blijkbaar
zijn, maar zou-
len tamelijk dik-
n vader vooral
och zijn knappe
en op een chris-
t, weten wat de
zoon als onder-
t. Ook kunnen
erlijke „handig-
hun zoon maar
zorgen, er zich
hem een plaats
sche” standpunt

morazin en Bel-
eze dankzegging
uit Luc. 10: 21
elling, lastgeving
ld. En dan volgt
de Israëlitische
leert Lucas den
onden mede
en onderwerpt
Zij hadden in
geloovig aan te
er kunnen doen
n de Heere uit-
En dan schrijft
ugde Zich Jezus
dank U, Vader,
dat Gij deze
zen en verstan-
ns geopenbaard
het welbehagen

in die ure, een
en ekeinooi too-
van Mattheüs
zien het schrik-
vyge Israël zich
voorrecht van
m, wet en offer-
lsopenbaring in
e in dezen meest
den en wat haat
had Hij nu ook
dankbaar terug-
eventig uitgezou-
uit Hem hunn

verdedigde tegenover het „gereformeerde” van het hervormde schoolbestuur. De lezer moet hier, door de beknoptheid van den schrijver, zelf maar zien te weten te komen of de jonge onderwijzer hier niet de dupe is van zijn onbekendheid met de leer.

Het boek geeft uitvoerig het levensverhaal van een eenvoudigen arbeider, die door hard werken zich opwerkt tot gemeentewerkman en wiens eenige wensch het is dat zijn zoon hooger op zal komen, onderwijzer zal worden. En deze wensch ziet hij langzaam aan in vervulling gaan, ondanks de afkeuring der menschen, hier geper-sonificeerd in den opzichter, die het niet kan zeten, dat de zoon van zijn ondergeschikte het zoo ver zal brengen. De botsing tusschen den nederigen hoogmoed van den vader en de wangunst der anderen breekt los in de ongetemperde scheldpartij waartoe de vader zich laat verleiden als de opzichter niet eerbiedig genoeg het bericht van het slagen opneemt. Hoe voorliefdelijk ook het groeiend zelfbewustzijn van Barend geteekend wordt, verdoken onder een schijnbare onverschilligheid, de uitbarsting komt mij te geforceerd voor bij een zoo kalm man als Barend is.

Vooral Barend en zijn vrouw Beertje, worden ten voeten uit geteekend. Volkomen heeft de schrijver zich ingeleefd in de karakters van deze werkmenschen. De opkomende vraag of een zoo onbewogen leven van doodgewone menschen wel voldoende is, om de aandacht van de lezers gespannen te houden, wijkt geheel terug door de wijze van beschrijving. Dank zij vooral de heerlijke gave van den humor, die de schrijver bezit, krijgt dit eenvoudig leventje een kleur en glans die weldadig aandoen. Juist doordat Van Bokhorst zich in dit boek uitsluitend bepaald heeft tot zijn hoofdpersonen, leeren we hen volkomen kennen en krijgt hun leventje van allen dag betekenis. De krimpde afstand tusschen het eenvoudige arbeidersgezin en het deftige huishouden van den hoofdonderwijzer, wordt prachtig geteekend, al wordt het slaan van de brug over de kloof, het huwelijk van den arbeiderszoon met de meestersdochter, in het duister voltrokken. Dit is een gevolg van schrijvers taktiek hier, om alleen de hoofdpersonen te geven, waardoor vele anderen meer aangeduid dan uitgebeeld worden. Maar daardoor vervalt tevens de schrijver maar zelden in de fout van vroeger, dat hij dorpsstafereeltjes geeft, die letterlijk niets met het verhaal te maken hebben.

Een bezwaar heb ik echter nog tegen de opvatting van den schrijver. Daar er weinig gebeurt in het leven van deze menschen, laat hij vooral hun innerlijk leven zien. Deze menschen denken als het ware hardop, en de schrijver gaat zich daar telkens inmengen. Geen oogenblik laat hij hen alleen, voortdurend wordt de lezer op iets eigenaardigs gewezen. Tenslotte denkt de schrijver met hen mee, in hun eigen taal, waardoor een eigenaardige vermenging plaats heeft van dialect en Nederlandsch in de taal van den schrijver. Zijn begeerte om de menschen heelemaal uit te beelden in al hun denken en zeggen verleidt er hem toe dingen neer te schrijven die tot de laag realistische beschrijvings-kunst behooren, waardoor de lezer onsmakelijkheden te slikken krijgt, die hem doen griezelen, zonder dat het beeld van de menschen daardoor scherper uitkomt. Beperking is nog zeer wel mogelijk.

Op den stijl heeft deze drang om alles te zeggen en te laten zien natuurlijk invloed. De zinnen zijn vaak heel kort en volgen elkaar als slagen

kracht hadden, wat heil en zaligheid het geloof in Hem wrocht. En zoo spreekt Hij in dit dankwoord eenerzijds van heilsverberging, anderzijds van heilsopenbaring: verberging voor wijzen en verstandigen, openbaring aan kinderkeus.

God nam het heil niet weg. Hij veranderde de heilsopenbaring. Den vorm geschikt als voor wijzen en verstandigen, volwassenen, nam Hij weg. Dien als voor kleine kinderen stelde Hij er voor in de plaats. Ceremoniën, offerdienst, zinnebeeldige instellingen, waarbij redeneering vereischt is, en men aan het uitwendige kan blijven hangen, in stee van door te dringen tot den geestelijken zin en de eigenlijke bedoeling, vervangt Hij door de eenvoudige en klare prediking van Zijnen Christus en van het geloof in Hem. 's Menschen eigen werk ook in de toeëigening sloot Hij gansch uit. Hij doet nu weten, dat Hij alleen het alles doet, zoowel in de toepassing des heils als in de verwerving. Het komt enkel aan op gelooven, ootmoedig en van harte aannemen, zich geheel overgeven aan Gods genade in Christus, zooals een kindeke geheel bediend wordt en zich laat bedienen door zijne moeder, en niet zelf lepel, vork en mes ontvangt, en daarmede aan het werk gaat, om zich slechts te slaan, te wonden, vingers af te snijden, oogen uit te steken. Zoo was het bij Israël gegaan met zijn ceremonieele wetten en diensten. Het had er zijnen Messias mede uitgegorgd, en zichzelf te dieper in den afgrond gestort.

Daarom bestelde God de nieuwe bedeeeling, en deed Hij die intreden, de bedeeeling van de eenvoudige maar duidelijke prediking van Zijn heil, van Zijnen Christus en Diens verlossingswerk,

op. Dit is geen moderne zakelijkheid, uitvloeisel van groote activiteit, van innerlijken drang om het levensgebeuren in korte grepen saam te vatten, waardoor alles wat niet beslist noodzakelijk is, wordt weggelaten, maar veelmeer van de haast om alles wat zich voordoet op te tekenen, waardoor rustige beschouwing geen plaats vindt.

Anderzijds echter is het de fout van een deugd, want ondanks dat leest men het boek met genoegen. Van Bokhorst toont zich weer de scherpe opmerker, die van een zeer eenvoudig gegeven een zuiver uitgewerkt levensverhaal weet te maken. De eenvoudige menschen worden nooit kleinburgerlijk, omdat ze zich zelf blijven. De humor weet dit verhaal geheel van eentonigheid vrij te houden en heft de tragiek van deze levens op. Ondanks de gebreken die het nog heeft, is dit boek mij beter bevallen dan de twee vorige, die lang niet slecht zijn, omdat hier menschen geteekend worden, die echt zijn.

G. r.

H. S.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Klassiek of canoniek.

III.

Ook de veelgeliefde Augustinus lijkt mij voor het gymnasium ongeschikt als vervanging b.v. van Tacitus.

In zijn mooie inleiding op de „Bloemlezing uit Christelijke Latijnsche schrijvers” vermeldt Prof. Dr A. Sizoo, dat Augustinus een zekeren Faustus gering schatte, vanwege zijn gebrekkige kennis van de heidensche klassieken. „Later spreekt hij weliswaar meer en meer geringschattend over de werken der heidenen, maar citeert hen niettemin talloze malen”. En in de „Doctrina Christiana” vergelijkt hij deze werken met de gouden en zilveren valen, die de Israëlieten uit Egypte medenamen.

Prof. Sizoo wijst er ook op, dat de ontwikkelde Christenen van die dagen van de Grieksch-Romeinsche cultuur niet door den tijd gescheiden waren, maar er midden in stonden.

Dit feit nu, gevoegd bij de meerdere helderheid van het licht der Schrift in onzen tijd, moet ons reeds waarschuwen tegen een aanvaarden van een leiderschap dier Christenen inzake onze waardeering der antieke cultuur. Ook Augustinus is niet aan het synthese-gevaar ontkomen. En als men de verschillende perioden van zijn werkzaamheid vergelijkt, vertoont hij juist op dit punt een bedenkelijke weifeling. Een weifeling die zeer begrijpelijk is, maar die de lectuur van dezen auteur onmogelijk maakt, zonder een scherpe belichting van het onschriftuurlijke element in de synthese. Juist dit element kan op het gymnasium niet worden belicht aan de hand van een schrijver, die zelf met de synthese niet klaar kwam. Daartoe zijn de heidensche schrijvers het aangewezen materiaal.

Wat immers is het motief voor de voorkeur voor de Christelijke schrijvers? Bij Rome een miskenning van de eigenlijke waarde der heidensche, gepaard met een overschatten van de Christen-auteurs. Deze miskenning beteekent een miskenning van het cultureel vaderschap en meesterschap dier heidenen, een in den grond revolutionnaire mijdingsgedachte, die de Christelijke weten-

van Zijne enkele en volle genade in Hem, niet enkel ter aanbrenging der verzoening en verlossing, maar ook ter toepassing en uitwerking. God wil zalig maken door de dwaasheid der prediking. Zoo zijn wij dan gezanten van Christus' wege. Wij bidden: laat u met God verzoenen. In dat heilsbestel, en in die wijziging van heilsopenbaring, was de Heere het geheel eens met den Vader, en daarvoor dankte Hij Hem, en daarin zag Hij Gods vaderlijke erbarming, bij Zijne alles te boven gaande hoogheid en grootheid.

Zoo werpt deze dankzegging des Heeren een heerlijk licht op de verandering van de Oude in de Nieuwe bedeeeling, van die der schaduwen in die der werkelijkheid of vervulling, en hare klare prediking, en over de noodzakelijkheid dier vervanging. En zij doet ons daarin zien de groote erbarming zoowel van God den Vader, als van Christus over ons zondaren en verlorenen, om eensdeels te behoeden voor erger zonde en oordeel, anderzijds metterdaad behouden te doen worden, en te zaligen.

Is het nu nog noodig, op eenig verband van dit woord met ons werk nu, en uwen arbeid straks, te wijzen?

Laat me dan slechts puntsgewijze, zonder nadere uitwerking, nog op een en ander uwe aandacht vestigen.

Ge moet hier leeren, en straks in praktijk brengen, de loutere en volle genade Gods in Christus, niet alleen in de heilsverwerving, maar ook in de heilstoepassing, te prediken.

Ge moet nu leeren, en straks in uwe ambtsbediening beoefenen, om Gods Evangelie klaar en duidelijk te verkondigen, zoo, dat de zaak

schap met den ondergang bedreigt zodra men er consequent in is.

2. De overschatting van de Christen-auteurs brengt ons tot het tweede punt: daarin ligt een principiële loslaten van artikel zeven van onze Geloofsbelijdenis; een gelijkstellen van menselijke geschriften met de Heilige Schrift moet noodwendig leiden tot 't loslaten van de belijdenis van de volkomenheid der Schrift; daarom ontmoeten we, waar de Christelijke klassieken als het redmiddel worden aangeprezen, steeds het onschriftuurlijk synthese-standpunt, onschriftuurlijk niet alleen wegens de miskenning van het cultureel vaderschap der heidenen.

Ik sprak zooveen van een Roomsche beschouwing. Want de meer humanistisch georiënteerde gedachte ontbreekt in dien kring niet.

Ik citeer een gedeelte uit een stukje, dat blijkbaar gericht is tegen een houding, als zooveen bij Rome gesignaleerd. In „Hermeneus”, Maandblad voor de antieke cultuur, 8e jrg., 1935, no. 3, blz. 50, schrijft Dr H. Höppener, leeraar aan het R. K. Gymnasium te Eindhoven, het volgende:

ANTON COOLEN TE ATHENE.
(Maasbode, 3 Oct.)

Anton Coolen is naar de Jordaan geweest en onderweg afgestapt in Athene. Daar heeft zijn Baedeker hem in den steek gelaten. Zoo komt het, dat hij in Athene het kerkje van Daphni bezoekt, dat halfweg Eleusis ligt. De strijd van Athene en Poseidon om het Attische land wordt in Coolen's versie een strijd tusschen goden en menschen. Maar dat is niet erg. Wel erg is, dat hij de klare weloverwogen marmer-architectuur van de Akropolis aan zijn lezers serveert als zwijmelkunst, waaraan de arme heidenen zich den traditioneelen roes dronken om hun ellende te vergeten.

Zwijmelen — en dat over het Parthenon. Sophrosynè in marmer. Je moet maar lef hebben.

Het belangrijke van dit stukje is m.i. niet, dat hier een slordig scribe op de vingers getikt wordt door een deskundige. Ook Dr Höppener vindt de onjuistheden van Anton Coolen niet erg. Maar wel, dat hij de Akropolis „zwijmelkunst” heeft genoemd. En de sarkastische vermelding van „arme heidenen” en „traditioneelen roes” doen aannemen, dat Dr Höppener die heidenen heelemaal zoo arm niet vindt, en dat hij dien roes aan zijn laars lapt. Dit wetigt het vermoeden, dat hier een humanistisch angehaucht Katholiek aan het woord is. En ook zoo wordt het cultureel vaderschap en meesterschap der Hellenen niet erkend. Hier wordt, zij het niet geheel consequent, hun richting voortgezet. En dat is heel wat anders. Dat is, om op het voorbeeld uit Genesis 4 terug te komen, den zin van het zwaard niet zoeken in het verbond met Noach, maar in het lied van Lamech.

Het grootste gevaar dat onze Christelijke oudheidswaardeering bedreigt is een, misschien zwakke (maar dat maakt de zaak waarlijk niet beter), synthese van de Noachitische en de Lamechitische gedachte.

In een boeiend en solide artikel verdedigt Dr K. Sprey in „Stemmen des Tijds”, jrg 1935, blz. 32—47, getiteld „Klassieke Vorming” een opvatting van het begrip klassiek, die ons inderdaad verder brengt. Daar dit artikel bedoelt te handelen over de klassieke vorming, en eerst naar aanleiding

niet verborgen blijft, noch slechts onduidelijk doorschijnt, achter allerlei duisterheid en symboliek en rhetoriek, maar helder en scherp voor de oogen gesteld, en in volle grootheid als op het hart gebonden wordt, zonder dat de aandacht afgeleid kan worden door allerlei uitwendigheid en wat gij er bij zoudt maken.

Ge moet leeren in alles bij het licht van Gods Woord zeer zeker ook Zijn oordeel, maar niet minder Zijne ontfemming op te merken en in het licht te stellen, ook bij wat eerst of enkel reden tot droefenis schijnt te geven.

Ge moet u in Gods werk en Woord verdiepen, en op den samenhang dier werken en van dat Woord acht geven, om zoo de volle heerlijkheid en genade Gods in het licht te stellen.

Ge moet uwen arbeid nu en steeds doen als voor Gods aangezicht. Dan zult ge ook, bij wat ge ervaart, hetzij droef, hetzij blijde, God mogen danken voor Zijne wijsheid en goedheid, omdat Hij het steeds alles wel maakt, al zien wij dat niet immer terstond.

Laat me eindigen met de bede, dat de Heere ons geve om nu en steeds onzen arbeid te doen naar Zijnen wil, in Zijne kracht, door Zijnen Geest, op die wijze, als onze Heiland ons daarin is voorgaan.

En schenke Hij ons om Christus wil Zijnen rijken zegen.

S. GREIJANUS.

daarvan spreekt over een begrip klassiek, is het begrijpelijk, dat de principiële zijde van het beoog niet geheel bevredigt. Na dit opstel gelezen te hebben verlangt men naar een voortzetting van den gedachtengang, die meer bijzonder aandacht wijdt aan de draagwijdte van dat eigenaardige begrip. Die voortzetting is in dit maandschrift ook inderdaad gekomen, en wel in een artikel van de hand van Prof. Dr. F. Muller Jzn. „Situatie der klassieke opleiding in Nederland, 1935” in „Stemmen des Tijds” jrg 1936, nrs 4 en 5. Dit laatste artikel is echter zoozeer humanistisch georiënteerd, dat de behandeling van het begrip klassiek daarin voor dengene, die het artikel van Dr. Sprey dankbaar maar niet voldaan beëindigd had, een groote teleurstelling wordt.

Dr. Sprey geeft, na een aantal zeer waardevolle opmerkingen inzake de veranderde houding, die tegenover de oudheid sinds de dagen der Renaissance werd aangenomen, de volgende kenschetsing van wat hij onder klassiek verstaat.

„Op alle terreinen van menselijke arbeid bestaan figuren, die het verloop beslissend hebben beïnvloed, door hun resultaten, maar nog meer door den geest, die die resultaten deed zoeken en vinden. Ook al mogen hun resultaten gemeen goed en zelfs verouderd zijn, die geest kan den verwanten zoeker nog heden drijven en vormen. Dat geldt op alle terreinen”.

Als voorbeelden noemt hij in de theologie Calvijn, in de biologie Pasteur, in de wijsbegeerte Kant. „In dit personalistisch element zie ik de rechtvaardiging ook van het onderwijzen in de klassieken, in de confrontatie met de auctores zelve”.

Dat woord personalisme maakt ons een weinig kopschuw. Wellicht had de schrijver ons daar overheen geholpen, als hij juist op dit punt wat nader was ingegaan. Hij volstaat echter met op te merken, dat de betekenis der klassieken daaruit te verklaren is, dat zij aan al onze splitsing en differentieering voorafgingen. Hij wijst nog op de donkere plekken in de oudheid, die alle klassicisme illusoir maken. In het bijzonder twee opmerkingen vielen me op, die me den moed geven te onderstellen, dat Dr. Sprey hier inderdaad op het spoor is, doch dit alleen niet ten einde toe afliep. De eene luidt:

„Naast dankbare nazaten zijn er ook, die „den „Griek” in hun eigen geestesstructuur graag zouden uitroeien”.

Al vind ik de formulering niet erg gelukkig, voor deze opmerking ben ik niettemin dankbaar. De andere opmerking vind ik in een noot:

„De geschriften der Israëlieten nemen een geheel aparte plaats in. Op religieus terrein kan men ze met volle recht klassiek heeten, als beslissend en levenwekkend”.

A.

K. J. P.

HET BOEK VAN DE WEEK

„Het seksuele leven” van Weatherhead.

„Het seksuele leven, beheerscht door psychologie en religie”, door Leslie D. Weatherhead M. A. Met een voorwoord van Prof. Dr. G. van der Leeuw. Vertaald door Mr. P. H. Th. Stevens. Uitgegeven door Erven J. Bijleveld te Utrecht, 1934.

Het is reeds eenigen tijd geleden, dat bij de redactie het verzoek van eenige lezers binnenkwam om een bespreking te wijden aan het boek van Weatherhead, getiteld: „Het seksuele leven, beheerscht door psychologie en religie”. Dit werk is uit het Engelsch vertaald en beleefde in korten tijd reeds een tweeden druk. Volgens deze lezers zou het ook in onzen kring ingang vinden en zouden sommigen daarvan in de meening verkeeren, dat door Weatherhead een uitweg in Christelijken zin geboden werd uit de moeilijkheden, die op het terrein van het seksuele leven de aandacht gespannen houden. Te verwonderen behoeft dit niet, daar de reclame op den omslag van het boek het oordeel van de „Methodist Recorder” liet afdrukken, die de geheele behandeling van het onderwerp open, eerbiedig, en diep Christelijk noemde en zonder eenige vrees voor overdrijving durfde verklaren, dat tienduizenden van jonge menschen dankbaar voor de verschijning ervan zouden zijn. Bovendien voldeed Prof. Dr. G. van der Leeuw met geestdrift aan het verzoek van de uitgever om een voorwoord te schrijven. En wel, omdat hij bij Weatherhead den waren geest van Christus vond, die geen verlogen houdt, maar helpt. En hij prijst het in den schrijver, dat hij, getuigend van de hoogte en heiligheid van het geslachtsleven, een beroep doet op Christus zelve, die mensch heeft willen worden in den vollen zin des woords.

Dit alles klinkt zeer aantrekkelijk. En wanneer we de verschillende hoofdstukken nagaan, dan wordt onze verwachting wel hoog gespannen. De schrijver handelt over het verkeerde van zwijgen en 't nadeel van onwetendheid, beide met betrekking tot het geslachtsleven, over de juiste wijze, waarop men tot een huwelijk moet komen, over het ongelukkige huwelijk, over het vraagstuk der ge-

boortbeperking, over het verkeerd behandelde seksuele leven en over zooveel meer, dat op dit terrein onze belangstelling vraagt.

Maar onder het lezen worden we alras gewaar, dat Weatherhead de verhouding tusschen psychologie en religie wel zeer eenzijdig ten gunste van de eerste beziet. Niet de religie heeft de leidende rol bij de bepaling van het ethisch standpunt met betrekking tot de velerlei vragen, die aan de orde komen, maar de psychologische inzichten van den schrijver, die hij voor een groot deel ontleend heeft aan de moderne psychologie, maar dan verzacht en bewerkt naar een Christus-ideaal, dat zijn begrenzing tenslotte toch weer meer vindt in een psychologisch aangevoelde menselijke behoefte dan in een poging om den Christus der Schriften eenigszins naderbij te komen. Weatherhead wil hen helpen, voor wie het seksuele een vreesaanjagend geheim is of een bijzondere persoonlijke moeilijkheid of beide, en naar zijn meening is het de psychologie, die voor ons de diepere oorzaken van de zielsconflicten, die hier dreigen, bloot legt en de middelen aangeeft, om aan deze benauwenissen te ontkomen. Maar anderzijds gevoelt de schrijver, dat men op dezen weg voortgaande, tot consequenties komt, die de zedelijke grondslagen onzer Christelijke samenleving ondermijnen. En het is allerminst zijn bedoeling om daaraan mee te werken. Integendeel, de groote zedelijke beginselen van het Christendom wil hij juist handhaven en hij doet alle moeite om zijn psychologie daarmee in overeenstemming te brengen. Maar de wijze, waarop dit geschiedt, is zuiver willekeurig. Niet de Schrift is uitgangspunt van deze beginselen, maar de persoonlijke ervaring, die den invloed van die Schrift in meerdere of mindere mate ondergaan heeft. Vandaar, dat men in dit boek een objectieve fundering van ons zedelijk handelen ten eenenmale mist. Met betrekking tot het vraagstuk van huwelijk en kinderzegen komt Weatherhead op psychologische gronden tot een toegeefelijke houding ten opzichte van het gebruik van Neo-Malthusianistische middelen in bepaalde omstandigheden, terwijl hij op andere terreinen van het seksuele leven van een compromis niets wil weten, hoewel ook daar op dezelfde psychologische gronden als die, welke hij voor het zoo pas genoemde standpunt aanvoerde, een minder afwijzende houding viel te verwachten.

Hier krijgt de psychologie dan ook een andere taak. Ze is hier niet meer de verklarende wetenschap, die ons andere inzichten geeft met betrekking tot wat vroeger steeds als Christelijke zede werd aangemerkt, maar ze wordt nu tot middel om aan de verleiding van de zonde in een bepaalde situatie weerstand te bieden. Maar waar Weatherhead in de afwijzing dier zonde zich geheel aansluit aan de gangbare Christelijke normen, blijft zijn psychologie toch in den grond een gebrekkig middel. Deze kan den mensch wel een heel eind brengen, maar de Christelijke levensbeschouwing ligt zoover van het moderne psychologische denken verwijderd, dat dit laatste de zielsconflicten en levensspanningen, die juist in den strijd tusschen deze Christelijke normen en de instinctieve driften ontstaan, niet tot een volledige oplossing kan brengen. En waar de psychologie te kort schiet, moet nu de religie het overige aanvullen. Maar in die aanvulling is de religie weer zóó uitgewerkt, dat daarvan niets anders overblijft dan een soort legemoetkoming aan de psychologische behoeften van den mensch. Van Gods heiligheid en straffende gerechtigheid valt hier niets te bespeuren. „De vriendschap van Jezus” en „de Christuservaring”, zonder eenigen directen band aan het Woord, zijn onder meer de krachten, die ter beschikking staan om de moeilijkheden uiteindelijk te boven te komen.

De grondgedachten van Weatherheads boek zijn derhalve niet in overeenstemming met wat de Gereformeerde belijdt omtrent Schrift en religie. Het levensgedrag der geloovigen behoort door geheel andere normen bepaald te worden dan door die, welke ontstaan zijn uit een mengeling van psychologische inzichten en de begeerte om verschillende groote zedelijke goederen te behouden, maar dan los van hun levenswortel, zooals deze opkomt uit de erkenning van het absolute gezag zoowel van het Oude als van het Nieuwe Testament. Wie in de beheersching van het seksuele leven de psychologie naast de religie plaatst, sterker nog, aan de psychologie de eerste plaats toewijst, gaat de grens tusschen God en mensch, tusschen openbaring en menselijke vinding geleidelijk uitwissen en bevolkt straks zijn hemel met voorstellingen, aan zuiver menselijke inzichten ontleend. Van den Olympus der oude Grieken zijn we dan in principe niet ver meer verwijderd. We buigen ons dan voor het maaksel van onze eigen gedachten en zoowel de psychologie als wat men onder religie wenschte te verstaan, worden tot een vervloekte afgoderij. Want deze beide worden verzinself, waarop de mensch zijn vertrouwen stelt, en komen in de plaats van den eenigen waren God, zooals Deze Zich in Zijn Woord openbaard heeft.

Tot deze consequenties moet Weatherhead onherroepelijk komen. Men wordt daarvan iets ge-

waar, wanneer men ook zijn later vertaalde boeken, „Psychologie en Leven”, en „Discipelschap” opslaat. Daarin worden de heilswaarheden met behulp der psychologie naar beneden gehaald in de sfeer van het zuiver menselijke, psalmisten en profeten beschouwd als misleiders van het oude Israël, de moderne psychologie gezien als het middel, waarmee de Christus in principe verschillende Zijner wonderen verrichtte, de betekenis van het kruis ons getoond als een voorbeeld, „hoe we ons in omstandigheden, waarin de dwaasheid, de onwetendheid en de zonde der menschen ons brengen, hebben te gedragen” en daarin „den voorloopigen wil” van God hebben te ontdekken. Want „de ideale wil” van God wil het lijden niet. Maar deze wil is vaak onuitvoerbaar. En nu is er de „voorloopige wil” Gods, die van ons vraagt in het lijden van 't leven toch nog iets te maken en door de heerlijkheid van ons karakter te triomfeeren over onze ellendige omstandigheden. Er is niets, dat ons kan overkomen, of het is mogelijk, dit door de „alchemie” van de houding, die wij er tegenover aannemen, en door onze samenwerking met God, te veranderen in goud. En zoo heeft Christus door Zijn volmaakte overgave op den roep, die uit de omstandigheden tot Hem kwam, en door Zijn samenwerking met den Vader, Wiens „ideale” wil zeker niet op een moord heeft aangestuurd, ons de grootste geestelijke overwinning laten zien, die de wereld ooit heeft gekend, en is Hij ons daarin tot een exempel geworden.

Maar dit niet alleen! Behalve dat het kruis ons van de mogelijkheid van zulk een overwinning overtuigt, gaat er ook een uitdagende kracht van uit. De discipelen zagen er iets in van den eeuwigen last, dien God in Zijn hart om het lijden en zondigen der menschen te dragen heeft. Zij zagen Hem identiek met al de smart en al de ongerechtigheid van de geheele wereld, de eeuwen door. En hierdoor aangegrepen zetten ook zij hun schouders onder dien last en zochten zij van nu voortaan de gemeenschap met dit lijden. En het is nu de boodschap van zulk een lijdend God, die nog dagelijks om onze overtredingen wordt verwond en aan Wiens kruis nog steeds nieuwe nagels worden geslagen, waardoor we kunnen leeren de zonde te haten en te weten, dat de boosheid der menschen bestreden en overwonnen en afgedaan is. En ieder goed werk wordt dan de openbaring van de Goddelijke natuur in de menselijke daad, en een zuivere gedachte, de projectie van een Goddelijk idee.

* * *

Zoo zien we de poging om aan de psychologie een leidende functie naast de religie in het menselijk leven te geven en de religie den mensch zoo psychologisch mogelijk aannemelijk te maken, tenslotte uitmonden in zulk een nadruk leggen op de immanentie Gods, dat het pantheïsme in het zicht komt. We zijn hier wel een heel eind verwijderd, niet alleen van het Gereformeerde belijden, maar ook van alles, wat tot nogtoe als de hoofdwaarheden van het Christelijk geloof de eeuwen door heeft gegolden.

* * *

En nu meen ik met deze uiteenzetting van de grondgedachten van Weatherhead te mogen volstaan. Ze zal voldoende zijn om den lezer te overtuigen, dat we in dezen schrijver geen betrouwbaren gids hebben met betrekking tot de vraagstukken van het seksuele leven. Waar er zulk een principiële tegenstelling tusschen hem en ons bestaat in de hoofdvragen, moet zijn belichting van de problemen, die het ethisch-religieuze leven raken, voor ons wel geheel onzuiver zijn.

Nu is hiermee niet gezegd, dat er in het boek van Weatherhead geen gedachten voorkomen, die we volkomen kunnen onderschrijven. Of dat het niet meer bevat dan een aantal wanbegrippen omtrent de verhouding van psychologie en religie. Want eenzijdig handhaaft het in meer dan één opzicht de Christelijk-zedelijke grondslagen onzer samenleving, anderzijds bevat het menige opmerking, die haar waarde zoowel voor den geloovige als voor den ongelooovige kan hebben.

Maar, wat het eerste betreft, deze grondslagen vinden, zooals wij zagen, een onvoldoende fundering in de Heilige Schrift en kunnen daarom op den duur een afglijding naar een geheel autonome ethiek met het aardse geluk van den mensch als middelpunt, niet tegen gaan.

En met betrekking tot het tweede punt, daarover gaat het ons niet in de eerste plaats. Hoofzaak was de vraag, of Weatherhead juist op de vragen van het Christelijk leven een antwoord gaf in overeenstemming met wat titel en aankondiging konden doen vermoeden. Maar het bleek ons, dat de benadering dier vragen geschiedde vanuit een richting, die de religie onttronde, en den afstand tusschen God en mensch zóó verkleinde, dat er voor een oprecht Christelijk geloof schier geen plaats meer overbleef.

En daarom kan dit boek tenslotte slechts verwarrend werken voor hem, die ook in het seksuele leven zoekt naar datgene, wat alleen uit een waar geloof, naar de wet Gods, Hem ter eere geschiedt, en wat niet op zijn eigen goeddenken of op menscheninzettingen gegrond is.

Den Haag.

Dr. G. K. SCHOEP.

„Om de Oc

Dr. Miskotte,

Kerken. En v

onze verwa

Dr. Miskotte

vindt hij h

verwacht;

kinnen ver

de kerk en

zoo als deze

versnijdende

man, die nie

tusschen bes

„Troostelijk

Het bra

juist in o

willen heb

andere zij

in den vo

op mij aan

lyke tucht

Gods en d

dwaalig n

de dwalen

De Hervor

keeren, vind

dat de tucht

Dr. M. wil. T

verbonden n

en plaatst d

Het misve

tiek, heeft o

Het bes

Kerk in l

praak; w

beetje te

eener bli

langden, v

vrüheid v

menschen

mochten l

lijk besluit

zinnige ti

De comm

mogen zeke

worden? K

beide staan

zal niet gar

dan alstuhl

Gewoonlij

het onderha

niet? Ook h

Waaror

tiekse part

een alger

legendeid

die b.v. t

Waarom

somsd zijn?

meene form

als b.v. elk

kelen. Waa

den? Omda

agendum h

De auten

Een ja

den naar

tegenwo

noemelijk

Kampere

schade, d

Ik weet

de „Kampe

leider of le

met mij ee

behandel

Maar me

van trouw

kwaad te

Prof. Dr.

de besliss

Zooals

zonder v

In de e

lutte een

geestesre

telijk beg

meer ver

raden, di

een prikk

een gedr

kerkelijke

Dit wei

Even late

De han

en de geh

dit verze